

[Rec.:] Anna Łoś: Styl życia ziemiaństwa polskiego po II wojnie światowej,
Wydawnictwo „Werset”, Lublin 2008, ss. 142

Książka Anny Łoś jest jedną z nielicznych publikacji dotyczących losów ziemiaństwa polskiego po II wojnie światowej. Konieczność podejmowania tego typu problemów badawczych nie ulega wątpliwości. Ze względu na trudności źródłowe nie jest to jednak łatwe zadanie.

Recenzowana książka powstała na podstawie pracy magisterskiej obronionej w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Autorka w oparciu o wywiady przeprowadzone z osobami wywodzącymi się ze środowiska ziemiańskiego stara się przybliżyć te elementy stylu życia wymienionej grupy, na które wpływ miały wydarzenia zaistniałe w powojennej Polsce. Wywłaszczeni ziemianie musieli znaleźć nowe miejsca zamieszkania, wybrać nowy zawód¹ i miejsce pracy. W ich przypadku powojenna rzeczywistość wpłynęła także na dość radykalne zmiany w dotychczasowym sposobie spędzania czasu wolnego, w dostępie do różnego rodzaju rozrywek, w możliwościach prowadzenia życia towarzyskiego.

Ze względu na obszerność badanej tematyki Anna Łoś skoncentrowała się na przedstawieniu ogólnych kierunków zmian i wątków najczęściej powtarzających się w wypowiedziach osób udzielających wywiadów. Jak wynika z deklaracji autorki zamieszczonej we wstępie książki, starała się ona wyszukiwać zarówno elementy przedwojennego stylu życia, które zachowały się chociażby w szczątkowej formie w okresie PRL i III RP, jak i elementy nowe (typowe dla większej liczby osób reprezentujących interesujące nas środowisko).

Rozważania zasadnicze poprzedzają wyjaśnienia autorki dotyczące terminologii występującej w pracy, znajdujemy tu więc próbę zdefiniowania takich określeń jak: szlachcic, ziemianin i „styl życia”. W przypadku tego ostatniego Anna Łoś odwołuje się w dużym stopniu do kategorii stosowanych przez francuskiego socjologa Pierre’a Bourdieu. W tej części książki znajdujemy także informacje na temat obszaru badań i stosowanej metodologii.

Swoje dociekania autorka oparła na 37 wywiadach, jakie przeprowadziła z przedstawicielami „byłych ziemian” (szkoda, że w pracy nie znajdujemy oddzielnej listy wszystkich respondentów). Żadna z tych osób „nie zdążyła” zostać właścicielem majątku, należał on do ich rodziców ewentualnie dziadków. Poza wywiadami autorka korzystała także z materiałów pamiętnikarskich (publikowanych i niepublikowanych), kronik rodzinnych oraz różnego rodzaju opracowań, w tym poświęconych dziejom ziemiaństwa. Wśród pozycji, do których można było jeszcze sięgnąć wymienić można chociażby pamiętnik Krzysztofa Radziwił-

¹ Oczywiście część przedstawicieli środowiska ziemiańskiego już przed wojną zdobyła wykształcenie inne niż rolnicze.

ła² czy też pracę dziennikarza Piotra Szymona Łosia (nie wiem, czy to osoba spokrewniona z autorką), *Szkice do portretu ziemian polskich XX wieku*, Warszawa 2005 (chodzi szczególnie o część zatytułowaną: *Lata powojenne*, s. 503-553).

Zasadnicze rozważania autorka zamieściła w rozdziale III, IV i V. Pierwszy z nich został zatytułowany *Reforma rolna. Jak dalej żyć?* O podjętych w nim zagadnieniach informują tytuły podrozdziałów, wśród nich znalazły się m.in.: *Wyrzucenie z dworów*; *W nowych domach*; *Sytuacja finansowa byłych ziemian*. Kolejny rozdział *Byli ziemianie jako „inteligencja pracująca”* zawiera m.in. podrozdziały: *Czas wolny od pracy – życie towarzyskie i życie codzienne*; *Święta*; *Postawy wobec PRL*; *Opozycja*. Ostatni rozdział autorka poświęciła przedstawicielom byłych ziemian w okresie po 1989 r. (zatytułowała go *Ziemianie w III Rzeczypospolitej*). W tej części pracy znajdujemy informacje o ich życiu codziennym w tym okresie oraz o stowarzyszeniach ziemian.

Książka Anny Łoś jest dość nietypowa, składa się bowiem z dwóch faktycznie samodzielnych części. Poza pierwszą zasadniczą, w publikacji znajdujemy 27. stronicowy *Dzienniczek 1939-1945*, którego autorką jest Marta z Budnych Łosiowa. Ta część poprzedzona została wprowadzeniem napisanym przez Marka Łosia. Przy bliższym zapoznaniu się z treścią *Dzienniczka* okazuje się, że między nim a główną częścią publikacji istnieje jednak pewien związek. Anna Łoś jest wnuczką Marty z Budnych Łosiowej; w *Dzienniczku* występują osoby, z relacji których (już jako osób dorosłych) Anna korzysta przy pisaniu swojej pracy.

Dzienniczek do tej pory w szerszym zakresie nie był znany badaczom. Jego niewielkie fragmenty wykorzystała jedynie Elżbieta Wierzbicka przygotowując referat dotyczący Marty z Budnych Łosiowej wygłoszony na zorganizowanej w Kozłowie w 2006 r. konferencji *Panie z dworów i pałaców* (zob. przypis nr 5). Marta Łosiowa (1898-1969) była właścicielką majątku Niemce położonego koło Lublina. Prowadzone przez nią w czasie II wojny światowej zapiski są cennym źródłem dla historyków. Pisane były zazwyczaj na bieżąco, choć zdarzają się wpisy wprowadzane z pewnym opóźnieniem. Najwięcej informacji znajdujemy na temat funkcjonowania majątku w czasie wojny oraz życia rodzinnego i towarzyskiego we dworze w tamtym okresie. Sporo jest także informacji na temat społeczności wiejskich w trudnych czasach wojennych.

Książka Anny Łoś jest wstępną³ prezentacją najbardziej typowych elementów stylu życia byłych ziemian w okresie powojennym. Ze względu na fakt, że podjęty w publikacji problem jest niemal „dziewiczy” badawczo, stąd nawet i ustalenia o takim (wstępnym) charakterze są bardzo cenne. Miejmy nadzieję, że zdopingują one i innych badaczy do podejmowania różnych wątków związanych

² K. Radziwiłł, *Pamiętniki: Od feudalizmu do socjalizmu bezpośrednio*, Warszawa 2000.

³ Sygnalizuje to we wprowadzeniu sama autorka.

z dziejami ziemiaństwa w nowej powojennej rzeczywistości. Chodzi tu o historyków⁴, socjologów jak i przedstawicieli innych dyscyplin. W wielu aspektach problem ten ma charakter interdyscyplinarny.

Na zakończenie warto jeszcze wspomnieć o Wydawnictwie „Werset”, które przygotowało książkę do druku. Ma ono już spore zasługi w wydawaniu pozycji poświęconych dziejom ziemiaństwa. Trzeba tu wymienić przede wszystkim materiały z konferencji naukowych organizowanych przez Muzeum Zamoyskich w Kozłówce⁵.

Marek Przeniosło

*Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
Jana Kochanowskiego w Kielcach*

⁴ Sam planuję w najbliższym czasie zmierzyć się z zagadnieniem stosunku Urzędu Bezpieczeństwa do środowiska ziemiańskiego.

⁵ Zob. *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie III. Panie z dworów i pałaców*, t. 1-2. Materiały III sesji naukowej zorganizowanej w Muzeum Zamoyskich w Kozłówce 11-13 października 2006, pod red. H. Łaskiewicza, Lublin 2007. „Werset” wydaje także materiały z ostatniej konferencji organizowanej w ramach wspomnianej serii (druk 2009).